

Secretariaat Koninklijke Metaalunie, Postbus 2600, 3430 GA Nieuwegein
Bezoekadres Einsteinbaan 1, 3439 NJ Nieuwegein
Telefoon 030-6053344 **Fax** 030-6053208
E-mail info@smeden.nl
Webadres www.smeden.nl

SMEDEN LEXICON

Aanvullingen / wijzigingen kunt u doorgeven aan info@smeden.nl

A

Aambeeld	blok of krenng
Aalme	de verzameling werktuigen van de smid.
Aaneenwellen	zie wellen.
Aanstuiken	ijzer in de lengterichting ineendringen om het in dikte te doen toenemen.
Aanvijzen	zie vijzen.
Aardvlas	zie steenvlas.
Afbramen	de bramen of baarden van het metaal met vijl of beitel afwerken.
Afeten	een stuk ijzer klaar of wit laten trekken in sterk water.
Afrooien	met een rooier aftekenen.
Alaam	zie aalme.
Arduindook	een stuk gesmeed ijzer dat in arduin vast gegoten wordt met lood.
Appelboor	zie centerboor.
Arend	't spits uitlopend uiteinde van een snijdend werktuig, waarmee het in het handvat gestoken wordt.

B

Baar	metalen staaf of stang.
Barbeel	tanden onder en boven aan het schof van een slot.
Begeven	onder het gewicht of de kracht plooiën. Een ijzeren balk begeeft niet licht.
Begorie	aambeeld met twee hoornen of spitsaflopende armen.
Beloen	afgevijlde of afgeslepen kant van een stuk metaal
Bernse	zie ijnze.
Betemperen	staal verharden met het gloeiend in water of olie te dompelen (Frans tremper).
Betimperen	zie betemperen.
Bigorie	zie begorie.
Bijten	deze vijl bijt niet meer, is versleten.
Bladderig	gezegd van ijzer, waarvan de oppervlakte met pellen of blaasjes bedekt is.
Bloket	dik stukje ijzer, dat binnen in de slotkas vastzit en dient om valse sleutels te beletten het slot te openen.
Bo(e)kschamier	uitspringende scharnier, die bij het sluiten van de deur toeslaat gelijk een boek.
Braam	baard van gegoten, gevijld of gekapt metaal.
Brandels	haard- of vlamijzers, ijzeren of koperen standers waarop men houtvuur maakt.
Broek	ijzeren gesmede band, die een voorwerp omsluit en bijeenhoudt.

C

Centerboor	boor met centrum, om grote regelmatige gaten zuiver en snel te boren of om cirkelvormige insnijdingen te maken.
Cirkelboor	zie centerboor.
Cios	zie ijnze.

D

Dokke	zie dook.
Dolly	holle houder gebruikt bij het klinken.
Dol	het puntige gereedschap om op het aambeeld ijzer of staal rond te smeden.
Dommekracht	de voorloper van de krik (zie ook kelderwin)
Dook	stuk rond plat of vierkant gesmeed ijzer dat van onder verdikt, gewrongen of gespleten is en in arduin met lood vastgegoten of in metselwerk met plaaster vastgezet wordt.
Doom	ijzeren of koperen lichtstander voor veel kaarsen, vooral in kerken gebruikt.
Doorslag	werktuig waarmee een metalen plaat doorgeslagen wordt.
Dopper	holle doorslag, dient om regelmatige koppen aan de klinknagels te slaan.
Draaimassche	zie draaiplank.
Draailing, wervel	ijzeren plaatje dat op een nagel zit en draaien kan.
Draailing, draaisel	kleine ijzeren krullen welke bij het bewerken op de draaibank van het ijzer vallen.
Driepikkel	ijzeren standaard met drie voeten, waarop men lange stukken ijzer laat rusten om ze te bewerken.
Draaispank	ijzeren schakel, waarin een draainagel zit.
Drevel	zie doorslag.
Drijfijzer	zie doorslag.
Dril	stalen priem om gaten in metaal te boren.
Drilboog	boog waarmee men de drilklos in beweging zet om met de borstdril gaten te boren.
Duim	hengsel of scharnier die aan het einde kokerwijs omgekruld is, om op een duimhaak te draaien.
Duivelken	klein gegoten kacheltje.

E

Eest	haard van de smidse.
Elleboog	stuk buis in de vorm van een elleboog.
Ezel	ijzeren balk die, in een kram geschoven, op de werkbank rust en waar het plaatijzer op bewerkt wordt.
Ezelin	dubbele ezel, dien men gebruikt in de vijlstaak gespannen.

F

Flokkezwart	fijn zwart poeder dat, gemengd met terpentijn gebruikt wordt om de kachels te zwarten.
Frikkelen	met een halfronde of ronde vijl een groef boogvormig uithollen.

G

Gang	hengsel van een deur.
Gek	een draaiende kap op kachelpijp.
Gemoet	plaats waar een metalen staaf verdikt om tegeneen ander stuk gespannen te worden.
Geut(e)	gegoten ijzer.
Geuteling	oude gebroken stukken van gietijzer.
Geuze	nieuw ijzer, dat dient om, samen met ander ijzer gemengd, geut te maken.
Goote	zie geut(e).
Goudslecht	zie duimslecht.
Grendelgemoet	zie houvast.
Grui	nageltjes met platte kopjes.

H

Haaklede	hangsel.
Haal	zie hangel.
Halme	zie aalme.
Hangel	getand hangijzer bij houtvuur in de schoorsteen gebruikt om ketels aan te hangen.
Hangelhaak	zie hangel.
Heinze	zie ijnze.
Helpen	een slot helpen, herstellen.
Hengel	zie hangel.
Houtvast	scherp stuk ijzer met platten voorkant, dat in de muur geslagen wordt en dient om iets op te houden.
Houvast	haak of uitsteeksel aan een grendel of schuif om hunne bewegingen te beperken.

I

Einze	zie ijnze.
Eis	zie ijnze.
IJns	zie ijnze.
IJnze	ijzeren omgebogen handvat voor ketels, emmers, koolbakken enz.
IJzermaal	ijzerroest.
IJzermastiek	soort van cement om kachelpijpen en ander ijzerwerk dicht te maken.
Inhalen	inhameren, met een hamer vernauwen.
Inluiken	een rechtse of linkse weerboord over elkander slaan om zo de buis te sluiten.
Inze	zie ijnze.
Insassen	met een sas doorzetten.
Invetten	met olie of was bestrijken om van het roesten te vrijwaren.

J

Jacht	plaatijzeren of gegoten vuurdekker voor open vuren.
Jachtwiel	groot wiel dat het boortuig of andere machines in gang houdt.
Jager	zie jacht.

K

Kalkoentjes	kleine schroeven zonder kop en aan de kop verdund om in versierselen vast te klinken.
Kanonboor	een drill om een geboord of geslagen gat te zuiveren of wat wijder te maken.
Kelderwin	de voorloper van de krik (zie ook dommekracht).
Keere	boor om de bramen van de pasgeboorde gaten af te draaien.
Klamp	een soort van kram die met bouten of vijzen vastgezet wordt.
Klaareten	zie afeten.
Klauwijzer	kleine vierkante ezel met een verhoog of tafel aan het uiteinde en die in de vijlstaak gespannen wordt. Het dient om plaatijzer over te slaan en om de klinknagels achter een boord vast te kunnen slaan.
Klepper	hamer van een slagbel; ook haak die een tandwiel belet verder te draaien.
Klouwiere	stuk ijzer met ronde en vierkante gaten, waarin men de pinnen der nagels steekt om er een kop aan te slaan.
Kraag	kort stuk buis met rand, dat rondom het rookgat van een kachel geklonken is en dient om de buis op te zetten.
Krukboor	tweepuntige handboor om gaten te verwijderen.
Kruggang	langwerpige scharnier.

L

La(a)(i)ijzer	al het oud en onbruikbaar ijzer.
Las	de plaats waar twee stukken ijzer aan elkaar gesmeed zijn.
Lecht	hengsel.
Leêgaard	trapplank waarmee men de wrang van een draaibank of slijpsteen doet draaien.
Leinze	zie lijns.
Lengsel	stuk ijzer, dat men aan een ander zet om dit laatste gemakkelijker te hanteren in het smeden.
Lijns	spievormig stuk ijzer dat door de top ene as gestoken wordt, om te beletten, dat het wiel afdraait.
Lijnze	zie lijns.
Lijshaak	metalen haak, die met een nagel vastzit, doch zoo dat hij er op kan draaien.
Luchthamer	bonk of klopper

M

Maalde	mal; wanneer men een aantal gelijke stukken in plaatijzer moet uitkappen maakt men eerst een juiste maalde, waarmee men al de stukken aftekent.
Malie	ijzeren of koperen ringetje.
Massche	schakel van een keten.
Maze	zie massche.
Mijnsel	kleine metalen band aan het einde van een stok, mes, handvat enz. om het splijten te beletten.
Meinsel	zie mijnsel.
Mensel	zie mijnsel.
Minsel	zie mijnsel.
Misplat	langwerpig vierkant.
Munsel	zie mijnsel.

N

Nijd
Nijden
Noot

omgeklonken of overgeslagen top van een nijdnagel, nijdbout of nijdspil.
een nijdnagel vastklinken.

de noot van een dagslot is een rond stuk ijzer of koper met twee vleugels,
in zijn dikte met een vierkant gat door boord. In dit gat past de pin van de
kruk waardoor men het slot in beweging brengt.

O

Ontlaten

ijzer dat door het hameren te hard geworden is, verzachten met het
wederom te heten.

P

Pommerans
Pons
Poont
Punt

holle houder gebruikt bij het klinken (zie ook dolly)

zie doorslag.

zie punt.

dunne spijker.

R

Rooier

ijzeren roede met een koperen rondeeltje vast op de top en een
beweegbaar groter rondeel in ijzer om evenwijdige koperen lijnen op
plaatijzer af te tekenen.

Rul

ruw, hobbelig, oneffen.

Rust

ineen slot de kerf, in de bovenkant van het schof van een slot en waarin de
veer rust, die het slot in en uithoudt.

S

Sas
Scharten

zie zethamer.

enkel met de grove vijl de pelen van het gesmeed ijzer afnemen, voor grof
smeedwerk, dat moet geschilderd worden.

Scheers

platen spie, die door een bout gestoken wordt en dient tot sluiting.

Schaf

het deel van een slot, dat door de sleutel in en uitgeschoven wordt.

Eigenlijk alles wat uitgeschoven wordt.

Schoot

de voormuur van een schouw langs welke binnenkant de rook naar boven
stijgt.

Sofreinkeere

zie keere.

Speerhaak

zie begorie.

Steenvlas

onbrandbare delfstof die gebruikt wordt in gaskachels om brandstof te
verbeelden, asbest.

Stuit

zie houvast.

T

Tap
Tas
Timperen

geschroefde stalen pil waarmee men een draad in moeren kan trekken.

verstaalde of stalen blok om ijzer op te trekken of vast te klinken.

zie betemperen. Timperen wordt ook gezegd van het met een lepel door
elkaar slaan en stijf maken van het beslag voor een pannenkoek: struif
timperen.

Tors

het koud of warm draaien van vierkant ijzer of staal.

U

Uitfrikkelen zie frikkelen.

V

Veurster zie schoot.
Vijzen met schroeven vastmaken.

W

Wachter ijzeren buis boven op een schouw gezet en draaiende volgens de wind om de trek te vergroten.

Wellen witgloeiend maken en zo aan elkaar hameren.

Windvang zie ziel.

Wippe zie leêgaard.

Wrong een plooi in gesmeed ijzer.

Z

Zethamer een stuk verstaald ijzer met effen vlak, of waarin een geul of een andere vorm uitgehold is, en waar men op slaat om het ijzer glad te smeden of om de uitgeholde vorm aan een onderliggend stuk gloeiend ijzer te geven.

Ziel de sluitval van een blaasbalg waar langs de wind ingetrokken wordt.

Zwaluwstaart verbindingsmiddel om twee stukken metaal stevig aan elkaar te brengen.

Zwee een juist rechthoekige schrijflat om langs af te tekenen.